

فرایند طرح درس در تدریس

مرضیه توکلی^۱، فاطمه حسینی^۲

چکیده

هدف از نگارش مقاله حاضر، بررسی فرایند طرح درس در تدریس می‌باشد. امروزه طرح درس نقشه راهی برای معلم و دانش‌آموز به شمار می‌آید که مسیر تدریس و یادگیری نامشخص می‌کند و یا به زبان ساده نظامی از اندیشه‌ها، مقدمه‌چینی‌ها و پیش‌بینی‌هایی را شامل می‌شود که در ذهن معلم و قبل از رفتن او به کلاس شکل می‌گیرد. استفاده از طرح درس برای پیشبرد اهداف آموزشی و یاددهی و یادگیری دانش‌آموز اهمیت بالایی دارد. تعیین برنامه زمانی کلاس و هدفمند بودن آن، ایجاد انگیزه در معلم، و کمک به او از مزایای نوشتن طرح درس است. ارتقاء دانش، توسعه مهارت، توسعه تفکر نیز از اهداف آموزشی است که به آن در این مقاله اشاره بیشتر شده. از جمله طرح‌هایی که بیشترین کاربرد را در آموزش دارد. طرح درس روزانه، ماهانه و سالانه است فرایند نوشتن طرح درس نیز شامل: هدف‌های کلی، جزئی، رفتاری، روش‌های تدریس، ارزشیابی، آماده‌سازی، ارائه درس، فعالیت‌های تکمیلی و تکوینی است. در انتهای مقاله نیز پیشنهادهایی در رابطه با بررسی فرایند طرح درس در تدریس ارائه شد.

واژگان کلیدی: طرح درس، تدریس، دانش‌آموز، یادگیری

^۱دکتری تخصصی، گروه برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، رودهن، ایران (نویسنده مسئول)
m.tavakoli808080@gmail.com

^۲دانشجوی کارشناسی، گروه علوم تربیتی گرایش آموزش ابتدایی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خمینی شهر، خمینی شهر، ایران
hsnyfatmh11@gmail.com

۱- مقدمه

امروزه در عصر ارتباطات و فناوری، آموزش و یادگیری به عنوان یکی از عوامل اساسی برای توسعه فردی و اجتماعی شناخته می شود (سلیمی و زندمقدم، ۱۳۹۸). یکی از عوامل اساسی برای توسعه و ارائه یک تجربه آموزش مؤثر و کارآمد طراحی یک طرح درس منسجم و مؤثر است طرح درس به عنوان یک سند استراتژیک شامل اهداف آموزشی، محتوا، روش های آموزشی، ارزیابی و زمان بندی درس می شود که به معلم یا مدرس کمک می کند تا یک محیط آموزشی مؤثر و موفق برای دانش آموزان ایجاد کند (خسروی و همکاران، ۱۴۰۰). طرح درس نقشه راهی برای معلم و دانش آموز به شمار می آید که مسیر تدریس و یادگیری را برای آنان مشخص می کند، و یا به زبان ساده نظامی از اندیشه ها، مقدمه چینی ها و پیش بینی هایی را شامل می شود که در ذهن معلم و قبل از رفتن او به کلاس شکل می گیرد (بابایی حیدرآبادی و همکاران، ۱۴۰۰). حال به دلیل اهمیت موضوع به این مهم پرداخته شده است و با استفاده از روش کتابخانه ای، پژوهش حاضر به بررسی فرایند طرح درس در تدریس پرداخت.

۲- ادبیات تحقیق

در این قسمت ادبیات و مفاهیم مرتبط با پژوهش شرح داده خواهد شد.

- اهمیت استفاده از طرح درس:

استفاده از طرح درس برای پیشبرد اهداف آموزشی و همچنین یاددهی و یادگیری دانش آموز از اهمیت بالایی برخوردار است. برخی از مهم ترین دلایل اهمیت تنظیم طرح درس در مدارس می توان به استفاده بهینه از زمان، تحقق بهتر اهداف درسی از نظر کمی و کیفی، کاهش بی نظمی و هرج و مرج در کلاس، ایجاد انگیزه در معلم و دانش آموز، افزایش اعتماد به نفس مدرس یا معلم، امکان یادگیری عمیق تر و پایداری در دانش آموز، نهادینه شدن نظم و انضباط در دانش آموز اشاره کرد (دارابی، ۱۴۰۰).

- مزایای نوشتن طرح درس:

نوشتن طرح درس مزایای زیادی دارد. طرح درس به معلم کمک می کند تا برای تهیه وسایل آموزشی و منابع مورد نیاز آن پیش بینی های لازم را به عمل آورد. تنظیم طرح درس موجب می شود که معلم به تعیین برنامه زمانی کلاس و هدفمند بودن آن بپردازد و از ایجاد بی نظمی در کلاس جلوگیری کند (خلیل آباد و صادقی، ۱۳۹۹). طرح درس انگیزه لازم را در معلم ایجاد کرده و به او کمک می کند تا کلاس خود را بر اساس هدفی معین هدایت کند. روی قسمت های مختلف درس از جمله تجارب یادگیری دانش آموزان به نحو مطلوب تأکید می کند. طرح درس موجب می شود که معلم فعالیت های ضروری آموزشی را به ترتیب و یکی پس از دیگری در مراحل مشخص و زمان های معین به شیوه های منطقی پیش ببرد در ادامه هم نتایج حاصل از آن را برای تدریس در مراحل بعدی آموزشی مورد استفاده قرار بدهد. همچنین انگیزه لازم را در معلم ایجاد کرده و

به او کمک می‌کند تا کلاس خود را بر اساس هدفی معین هدایت کند. طرح درس روی قسمت‌های مختلف درس از جمله تجارب یادگیری دانش‌آموز به نحو مطلوب تأکید می‌کند (مرتضوی زاده و همکاران، ۱۴۰۳).

- اهداف آموزشی طرح درس:

یک طرح درس می‌تواند بسته به موضوع و نیازهای خاص درس اهداف آموزشی مختلفی مانند: ارتقاء دانش "ارائه مفاهیم و اطلاعات جدید به دانش‌آموزان در زمینه خاص، توسعه مهارت‌ها "ارتقاء مهارت‌های دانش‌آموز به تفکر انتقادی و تحلیلی بر روی موضوعات مختلف، توسعه تفکر انتقادی "تشویق دانش‌آموزان به تفکر انتقادی و تحلیلی بر روی موضوعات مختلف، تشویق به همکاری و کار گروهی "تشویق به همکاری و کار گروهی برای حل مسائل گوناگون، ترویج خلاقیت "ترویج خلاقیت و نوآوری در حل مسائل و ارائه راه‌حل‌های جدید، ارتباط با محیط اجتماعی "تشویق دانش‌آموزان به انعکاس بر تاثیرات اجتماعی و اخلاقی مرتبط با موضوع درس، ارزشیابی دانش‌آموز "ارزشیابی دانش‌آموز بر اساس توانایی‌های نظری و عملی کسب‌شده در طول دوره، داشته باشد. این اهداف می‌توانند بسته به نوع درس، موضوع و نیازهای دانش‌آموزان و محیط آموزشی تغییر کند. اهداف آموزشی باید مشخص، قابل اندازه‌گیری و متناسب با موضوع درس باشد (عربی و شاه جمالی، ۱۳۹۸).

-انواع طرح درس:

طرح درس انواع مختلفی دارد که عبارت‌اند از: طرح درس سالانه، طرح درس برای نیم سال تحصیلی، طرح درس ماهانه، طرح درس هفتگی، طرح در روزانه، طرح درس طرح درس برای هر فصل. در طرح درس سالانه، معلم قبل از شروع سال تحصیلی در مورد کتابی که قرار است تدریس کند سؤالاتی در ذهن خود دارد که پاسخ آن‌ها را در قالب طرح درس کلی یا سالانه تنظیم می‌کند برخی از این سؤال‌ها عبارت‌اند از:

-حجم کتاب چقدر است؟

-این کتاب را باید چند جلسه در هفته تدریس کنم؟

-حجم کل با در نظر گرفتن ایام تعطیل و امتحانات در سال چقدر است؟

-امکانات کمک‌آموزشی مدرسه در چه حدودی است؟ (رشیدترانلو و رحیمی سیه‌دولانی، ۱۴۰۲).

طرح درس روزانه یا جلسه‌ای به طرح درسی گفته می‌شود که برای یک روز یا یک جلسه درسی دانش‌آموزان طرح‌ریزی شده و به صورت جزئی تدوین می‌شود برای تدوین این طرح می‌توان به مجموعه سؤالاتی همچون: آیا همه دانش‌آموزان در کلاس حضور دارند؟ آیا مطالب درسی جلسه قبل را یاد گرفته‌اند؟ آیا دانش‌آموزان پیش‌نیازهای درس را می‌دانند؟ مفاهیم اساسی درس این جلسه چیست؟ (سلیمی و زندمقدم، ۱۳۹۸).

طرح درس ماهانه جزئی از طرح درس سالانه بوده و در آن انواع ارزشیابی‌های تدریس، فعالیت دانش‌آموزان، استفاده از ابزارهای کمی و یا سایت‌های آموزشی مشخص می‌شوند معلم در این نوع از طرح درس می‌تواند بودجه زمانی جهت امتحان گرفتن از دانش‌آموزان را تعیین کرده و یا برای آن‌ها تاریخ کنفرانس و... مشخص نماید (عربی و شاه جمالی، ۱۳۹۸). یکی دیگر از انواع این طرح‌ها به صورت طرح درس هفتگی نوشته می‌شود که نسبت به نوع ماهانه آن شامل جزئیات بیشتری می‌باشد. در این طرح معلم می‌تواند مشخص کند که در یک هفته چه صفحاتی را آموزش دهد و چه تکالیفی برای دانش‌آموزان در نظر بگیرد (خسروی و همکاران، ۱۴۰۰).

-مراحل نگارش طرح درس:

جهت نوشتن یک طرح درس روزانه مراحل و نکاتی را باید به ترتیب دنبال کرد. ابتدا باید نام درس، موضوع درس، نام مدرسه، تعداد دانش‌آموزان، نام کلاس و دوره تحصیلی، نام معلم و تاریخ را در بالای صفحه کاربرد طرح درس نوشت. سپس یک هدف کلی برای درس تعیین کرد (مرتضوی زاده و همکاران، ۱۴۰۳). هدف کلی در طرح درس، یک عبارت واحد است که وضعیت فراگیر را پس از دریافت یک عمل آموزشی توصیف می‌کند. به عبارت دیگر هدف‌های کلی آموزشی حاوی نتایج هستند که معلم انتظار دارد در اثر آموزشی که به دانش‌آموز می‌دهد و فعالیت‌هایی که از آن‌ها برای یادگیری به عمل می‌آید عاید آنان گردد (دارابی، ۱۴۰۰). لازم است اهداف جزئی نوشت شوند. هدف‌های کلی قابلیت‌هایی هستند که قرار است فراگیران پس از گذراندن مجموعه‌ای از تجارب یادگیری کسب کنند و چون این هدف‌ها با واژه‌های کلی بیان می‌شوند معمولاً ضروری است این توضیح از طریق ارائه مجموعه‌ای از هدف‌های جزئی انجام می‌پذیرد. پس از مشخص کردن اهداف کلی و تجزیه آن‌ها به اهداف جزئی از اعمال، رفتارها، حرکات و آثاری که قابل مشاهده کردن، شنیدن، لمس کردن و قابل سنجش باشند این قبیل اهداف مشخص می‌سازند که دانش‌آموزان به هدف‌های کلی رسیده‌اند. برای طرح هدف‌های رفتاری و رعایت چهار ویژگی مخاطب، فعل رفتاری، شرایط و معیار، درجه‌بندی ضروری است (بابایی حیدرآبادی و همکاران، ۱۴۰۰). انتخاب وسیله‌های مناسب منجر به آموزش مؤثر خواهد شد. از یک رسانه آموزشی نمی‌توان در همه‌ی موقعیت‌های آموزشی استفاده کرد. هر موقعیت آموزشی رسانه خود را طلب می‌کند. بدون توجه به قابلیت‌های رسانه‌های آموزشی در موقعیت‌های مختلف نمی‌توان از آن‌ها استفاده مناسبی به عمل آورد (خلیل‌آباد و صادقی، ۱۳۹۹). به منظور نیل به اهداف آموزشی تعیین‌شده بهره‌گیری از روش‌های تدریس و الگوهای تدریس متناسب باهدف‌های درس و نوع مطالب و بحث، نوع کلاس، تعداد دانش‌آموزان و غیره روش‌ها و الگوهای خاص مورد استفاده قرار می‌گیرد. پیش از شروع درس جدید چنانچه از قبل تکالیفی برای دانش‌آموزان تعیین شده است، مورد بازدید و بررسی قرار می‌گیرد و برنامه‌های دیگر با صلاحدید معلم انجام گیرد (رشید ترانلو و رحیمی سیه‌دولانی، ۱۴۰۲). معلم قبل شروع درس جدید باید اطمینان حاصل کند که دانش‌آموزان مطالب

درس قبل به خصوص مطالبی که دانستن آن‌ها برای درس جدید پیش نیاز محسوب می شود را می دانند، نوع ارزشیابی بستگی به نوع درس و هدف های درسی می تواند از سؤال شفاهی تا آزمون کتبی متغیر باشد توجه به میزان اطلاعات قبلی دانش آموزان از این بابت که سطح درس دادن بر اساس آن تنظیم شود ضروری است (سلیمی و زندمقدم، ۱۳۹۸). مرحله دیگر از طرح درس، مرحله آماده سازی می باشد. به طور کلی هدف از آماده سازی عبارت است از تمرکز بخشی، حواس فراگیران، معرفی ضمنی غیرمستقیم موضوع درس به ایجاد علاقه و انگیزه و کنجکاوی در دانش آموزان برای یادگیری مطلب جدید. مرحله دیگر ارائه درس می باشد که اساس طرح درس را تشکیل می دهد و باید به کامل ترین وجه تنظیم گردد. درس جدید باید برپایه دانسته ها و تجارب قبلی دانش آموزان طرحی و ارائه گردد (عربی و شاه جمالی، ۱۳۹۸). انتخاب روش برای انجام فعالیت های تکمیلی به موضوع و هدف های درس بستگی دارد. به عنوان مثال: اگر درسی که ارائه می شود به جمع بندی نیاز دارد معلم باید نوع آن را انتخاب کند. آیا جمع بندی را به طور شفاهی انجام می دهد یا به صورت های دیگر و...؟ و در نهایت ارزشیابی تکوینی می باشد که به معنای ارزشیابی در همه مراحل تهیه برنامه است مانند بازدید دفترهای تمرین به منظور رفع اشکال های موجود است (مرتضوی زاده و همکاران، ۱۴۰۳).

۳- روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع مروری می باشد و از متون کتابخانه ای و پایگاه های اطلاعاتی مختلف برای تدوین مقاله استفاده شده است. یک مقاله مروری تحقیقات اخیر در یک موضوع تحقیقی را به گونه ای خلاصه و سازمان دهی می کند که بتواند به دیگران در فهم و جمع آن موضوع کمک کند. یک مقاله مروری دانش زمینه ای لازم در آن موضوع را به عنوان یک فرض در نظر می گیرد و به آن نمی پردازد و در عوض به طبقه بندی تحقیقات انجام شده در آن موضوع و دورنمای این موضوع تحقیقاتی در آینده و ارزیابی و مقایسه راه کارها و روش های موجود می پردازد و هدف آن، فراهم کردن یک دیدگاه به خوبی سازمان دهی شده و کامل از کارهای انجام شده در یک موضوع تحقیقی می باشد (حافظ نیا، ۱۳۸۸).

پژوهش حاضر از نوع مروری است، چراکه در آن ابتدا به بیان کلیاتی از قبیل مفاهیم و تعاریف، اهمیت، انواع و ... درباره طرح درس پرداخته شد. این اطلاعات و منابع به شیوه کتابخانه ای از تمامی منابع معتبر (شامل کتاب، مقاله ها و مجله ها، سایت ها، دیسک های رایانه ای، اسناد، نشریه های رسمی دولتی، اسناد شخصی و خصوصی، مطبوعات، آمارنامه ها و اسناد صوتی و تصویری) مورد بررسی قرار گرفته و اطلاعات مفید با استفاده از ابزارهایی مانند فیش، جدول، نقشه و ... یا ترکیبی از همه آن ها استخراج خواهد شد.

۴- نتیجه گیری و پیشنهادها

در این مقاله به بررسی فرایند طرح درس در تدریس پرداخته شد. در این مقاله به بررسی اهمیت و ارزش طرح درس در فرایند آموزش و یادگیری پرداخته شد، طرح درس به عنوان یک ابزار اساسی برای ارائه یک

نتیجه آموزشی مؤثر و کارآمد به دانش‌آموزان شناخته می‌شود این سند استراتژیک شامل اهداف آموزشی، محتوا، روش‌های آموزشی، ارزیابی و زمان‌بندی به معلمان و مدرسان کمک می‌کند تا یک محیط آموزشی مؤثر و موفق برای دانش‌آموزان خود ایجاد کند از طریق ارائه روش‌های طراحی درس کارآمد و مؤثر، به اهمیت تعیین اهداف آموزشی روشن، انتخاب محتوای مناسب، استفاده از روش‌های آموزشی نوین، ارزشیابی دانش‌آموزان و ارائه بازخورد مؤثر تأکید شد، این عوامل اساسی نقش مهمی در بهبود فرایند آموزشی و یادگیری دانش‌آموزان ایفا می‌کند. بر اساس یافته‌های پژوهش می‌توان چندین پیشنهاد کاربردی ارائه داد:

- پیشنهاد می‌شود که معلمان بر اساس اهداف درسی، محتوای آموزشی و نیازهای دانش‌آموزان، طرح درس خود را طراحی و سازمان‌دهی کنند.
- پیشنهاد می‌شود که در طرح درس، فعالیت‌های یادگیری مناسب و متنوعی را گنجانده شود که به درگیر شدن فعال دانش‌آموزان در فرایند یادگیری کمک کند.
- پیشنهاد می‌شود که روش‌های ارزشیابی متنوع و مستمر در طرح درس گنجانده شود تا پیشرفت یادگیری دانش‌آموزان به‌طور مداوم مورد ارزیابی قرار گیرد.
- پیشنهاد می‌شود که معلمان در طرح درس خود، به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجه داشته باشند و فرصت‌های یادگیری مناسب را برای همه آن‌ها فراهم کنند.
- پیشنهاد می‌شود که معلمان در طرح درس خود، به ارتباط بین مفاهیم درسی و زندگی واقعی دانش‌آموزان توجه داشته باشند تا انگیزه و مشارکت آن‌ها را افزایش دهند.

منابع

- بابائی حیدرآبادی، اسلامی، کاوه، عربان، محمدیان، هاشم، ... عباس پور. (۱۴۰۰). طراحی ابزارهای سنجش طرح درس ترمی، اسلایدهای پاورپوینت و سؤالات آزمون جهت ارزشیابی مدرسان. *مجله توسعه آموزش جندی شاپور اهواز*. ۱۱(۴)، ۷۷۴-۷۸۵.
- خسروی زهرا، هاشم نیا شهرام، لبادی زهرا. (۱۴۰۰). بررسی و تحلیل مشکلات معلمان در تدوین طرح درس (مطالعه موردی: مدارس متوسطه اول و دوم شهر اشتهارد).
- خلیل آباد، حجت صادقی. (۱۳۹۹). طرح درس کسب تعادل برای دانش آموزان پایه اول ابتدایی. *رشد آموزش تربیت بدنی*. ۲۷(۲۰)، ۱۶-۱۹.
- دارابی، مجید. (۱۴۰۰). واکاوی مؤلفه‌های مهم برای تدریس باکیفیت. *نظریه و عمل در تربیت معلمان*. ۷(۱۲).
- رشیدترانلو، رحیمی سیه‌دولانی. (۱۴۰۲). بررسی اصول تدریس اثربخش در کلاس درس. *کنفرانس یافته‌های نوین در مدیریت، روانشناسی و حسابداری*. ۵(۵)، ۶۵۸-۶۶۵.
- سلیمی هدی، زندمقدم امیر. (۱۳۹۸). نقد و بررسی کتاب آموزش کاربردی واژه (جلدهای ۱ و ۲) از دیدگاه طرح درس تکلیف محور و بازبینی رابدی. ۱۸۵-۲۰۵.
- عربی، هادی، شاه جمالی. (۱۳۹۸). بررسی اقتصاد سالمندی و ارائه طرح درس جهت آموزش در ایران. *دوفصلنامه علمی مطالعات و سیاست‌های اقتصادی*. ۱۷(۱)، ۲۰۳-۲۳۲.
- مرتضوی زاده، سید حشمت‌الله، شیروانی شیرین، موسوی، سید صاحب. (۱۴۰۳). مقایسه ساختار و عناصر اصلی طرح درس در منابع منتخب بین‌المللی روش تدریس با منابع منتخب روش تدریس در ایران. *مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*. ۱۳(۱)، ۱۶۹-۱۸۸.

The Process of Lesson Planning in Teaching

Marziyeh Tavakoli^۱, Fatemeh Hasani^۲

Abstract

The purpose of writing this article is to examine the process of lesson planning in teaching. Today, the lesson plan is considered as a road map for the teacher and student, which specifies the path of teaching and learning, or in simple language, it includes a system of thoughts, Chinese introduction, and predictions that are formed in the teacher's mind before going to class. The use of the lesson plan is very important to advance the educational goals and memorization and learning of the student. Determining the class schedule and being purposeful, motivating the teacher, and helping him are among the benefits of writing a lesson plan. Improving knowledge, developing skills, and developing thinking are also among the educational goals that are mentioned more in this article. Among the designs that are most used in education. The lesson plan is daily, monthly and yearly. The process of writing the lesson plan also includes: general, partial, behavioral goals, teaching methods, evaluation, preparation, and lesson presentation, supplementary and developmental activities. At the end of the article, suggestions were made regarding the examination of the lesson plan process in teaching.

Keywords: Lesson Plan, Teaching, Student, Learning

^۱ Ph.D., Department of Curriculum Planning, Islamic Azad University, Roudhen Branch, Roudhen, Iran (Corresponding Author)

^۲ Bachelor's student, Department of Educational Sciences, Elementary Education, Islamic Azad University, Khomeini Shahr Branch, Khomeini Shahr, Iran